

**IJTIMOY ADOLAT- JAMIYAT
BARQARORLIGINING MUHIM OMILI**

*Yarbaev Xasan Xazratqulovich, Guliston davlat pedagogika
instituti katta o'qituvchisi*

**SOCIAL JUSTICE – AS THE MAIN FACTOR
OF SOCIAL DEVELOPMENT**

*Yarbayev Hasan Hazratqulovich, Senior lecturer at Gulistan
state pedagogical institute*

**СОЦИАЛЬНАЯ СПРАВЕДЛИВОСТЬ –
ВАЖНЫЙ ФАКТОР СОЦИАЛЬНОЙ
СТАБИЛЬНОСТИ**

*Ярбаев Хасан Хазраткулович, старший преподаватель
Гулистанского государственного педагогического
института*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ijtimoiy adolat tushunchasining nazariy asoslari, uning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinib, xalqaro tajribalar misolida ijtimoiy adolatning iqtisodiy o'sish, ma'naviy-axloqiy muhit va ijtimoiy barqarorlikka ta'sirini o'rganishga konseptual yondashilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy adolat, barqaror taraqqiyot, imkoniyatlar tengligi, ijtimoiy barqarorlik, ma'naviy muhit, davlat siyosati, qonun ustuvorligi.

Abstract: The article analyzes the theoretical foundations of the concept of social justice and its role and significance in societal development. Using international experiences the article highlights the impact of social justice on economic growth, moral-ethical environment, and social stability using international experience.

Keywords: social justice, sustainable development, equal opportunities, social stability, moral environment, state policy, rule of law, human rights.

Аннотация: В статье анализируются теоретические основы концепции социальной справедливости, ее роль и значение в развитии общества, а также представлен концептуальный подход к организации воздействия социальной справедливости на экономический рост, духовно-нравственную среду и социальную стабильность с использованием зарубежного опыта.

Ключевые слова: социальная справедливость, устойчивое развитие, равенство возможностей, социальная стабильность, духовная среда, государственная политика, верховенство закона, права человека.

<https://orcid.org/0009-0003-1128-5515>

e-mail:
yarbeveyhasan@gmail.com

KIRISH. Har bir jamiyatning barqaror taraqqiyotining asosiy sharti – bu uning a’zolari o’rtasidagi o’zaro ishonch, tenglik va adolatli munosabatlardir. Shu ma’noda ijtimoiy adolat tushunchasiga nafaqat axloqiy kategoriya sifatida, balki davlat va jamiyatning institutsional rivojlanishi uchun muhim poydevor sifatida qaralishi lozim. Ijtimoiy adolat – bu iqtisodiy, siyosiy va madaniy jihatdan imkoniyatlarni teng taqsimlash, fuqarolarning huquqlarini himoya qilish va jamiyatda kam ta’minlangan qatlamlarni qo’llab-quvvatlashni nazarda tutadi.

Ijtimoiy adolatni ta’minlash davlat va jamiyat mavjudligi va taraqqiyotining asosiy sharti sifatida har doim muhim strategik ahamiyatga ega masalalardan biri bo’lib qolaveradi. Bugungi murakkab, globallashuv sharoitida jamiyatda ijtimoiy adolatni ta’minlash muammolari har qachongidan ham dolzarb ahamiyatga ega bo’lib, yetarlicha ilmiy asosda tadqiq etishni talab etadigan masalalardan biriga aylandi. Bunga ijtimoiy adolatni ta’minlash borasida ijtimoiy-siyosiy vaziyat murakkablashib adolatga bo’lgan ishonchsizlik ruhidagi qarashlarning avj olishi, jamiyatda adolatning qadrsizlanishi, ijtimoiy adolatga nisbatan turlicha yondashuvlarning mavjudligini sabab sifatida ko’rsatib o’tish mumkin. Bu esa albatta muammoning naqadar murakkab ekanligini ko’rsatibgina qolmay, balki uning yechimlarini izlashning ilmiy mexanizmlarini yaratishni kun tartibiga qo’yimoqda.

Ijtimoiy adolat masalasi insoniyat tarixida doimo muhim falsafiy va amaliy muammolardan biri bo’lib kelgan. Jumladan, antik davr mutafakkirlari orasida qonun va adolat haqida ilk tizimli qarashlar qadimgi yunon faylasuflari Aflotun va Aristotel asarlarida uchraydi. Aflotun adolatni har kimning o’z o’rnini bilib, vazifasini bajarishi sifatida talqin qilgan. Aristotel esa adolatni ikki turga – taqsimlovchi adolat va tuzatuvchi adolatga ajratgan holda, uni qonun asosida faoliyat yurituvchi jamiyatning negizi deb baholaydi.

Sharq mutafakkirlari Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Al-G’azzoliy, Ibn Rushd, Ibn Xaldun, Alisher Navoiy va boshqalar adolat va qonuniylikni insonga xos fazilat sifatida ko’rib, davlat boshqaruvida bu

tamoyillarni asosiy g’oya sifatida ilgari surishgan. Jumladan, Forobiy “Hukmdor fazilatli, adolatli bo’lishi kerakligini aytadi”[1]. Ibn Xaldun esa “Adolat buzilgan jamiyatlarda ijtimoiy beqarorlik, iqtisodiy inqiroz va siyosiy inqiloblar yuzaga kelishini”[2] ta’kidlaydi.

Yangi davr va zamonaviy g’arb falsafasida Tomas Gobbs, Jon Lokk, Sharl Monteske va Jan-Jak Russolar jamiyatning ijtimoiy shartnoma asosida tuzilishini, qonunning ustuvorligi orqali adolatga erishishni asoslashgan. XX asrda esa Jon Rolz o’zining “Adolat nazariyasi”da ijtimoiy adolatga asoslangan jamiyat modelini taklif qiladi. Unga ko’ra, “insonlar imkoniyatlarda teng bo’lishi kerak” va qonunlar bu tenglikni ta’minlovchi vosita sifatida ishlashi lozim[3]. Amartya Sen esa adolatni “faqat institutlar darajasida emas, balki hayotdagi real tenglik va imkoniyatlar asosida baholash kerakligini”[4] ta’kidlaydi. O’zbekiston mustaqillikka erishgach, qonun ustuvorligi va adolatli jamiyat qurish masalasi davlat siyosatining asosiy yo’nalishlaridan biriga aylandi. Birinchi Prezident I.A.Karimov asarlarida qonuniylik, adolat va demokratiya g’oyalari keng o’rin olgan[5]. Bugungi kunda Prezident Sh.M.Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan “Adolatli jamiyat” konsepsiyasi bu g’oyaning amaliy davomidir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Ijtimoiy adolatning jamiyat barqarorligiga ta’siri masalasini ilmiy o’rganishda mazkur tushunchaning mohiyatini ham tadqiq etish talab etiladi. Keng ma’noda olib qaralganda, ijtimoiy adolat tushunchasi ham huquqiy, ham axloqiy, ham jamiyat bilan bog’liq umumiy qadriyat hisoblanadi. Fikrimizcha, ijtimoiy adolat avvalambor insonning ongida g’oya sifatida mavjud bo’lib, turli ijtimoiy munosabatlar ta’sirida obyektiv voqelikda reallikka aylanadigan ijtimoiy hodisadir. Shuni ta’kidlash lozimki, mazkur kategoriya chuqur ijtimoiy-siyosiy va ma’naviy ahamiyatga ega, chunki bir tomondan, ijtimoiy adolat haqidagi fikr va g’oyalar, boshqa tomondan esa qonuniy ruxsat etilgan huquqiy normalar mavjud. Boshqacha aytganda, biron bir davlat huquqiy tizimi, ya’ni normativ huquqiy hujjatlaridagi normalar, aholining katta qismi ongida mavjud bo’lgan ijtimoiy adolat to’g’risidagi qarashlarga mos kelmasa, u adolatli bo’lmaydi.

Boshqacha qilib aytganda, ijtimoiy adolat jamiyatdagi muayyan masalalarni hal qilishda tenglik va tengsizlikning o'ziga xos dialektikasi bo'lib, ezgulik, farovonlik va barqarorlikka xizmat qilishi lozim. Ijtimoiy adolat, Aflotun fikriga ko'ra, "tarqatish qobiliyati, har kimga o'z qadr-qimmatini berish", shuningdek, ijtimoiy adolat "to'g'ri qonunlarga bo'ysunish qobiliyatidir"[6]. Aflotun bu fikrlari bilan ijtimoiy adolatning quyidagi xususiyatlarini ochib beradi: - birinchisi, har bir insonga o'z xatti-harakatlari, intilishlari, iqtidori va mehnatiga qarab taqsimlash; -ikkinchisi, insonlarni amalda tenglashtirish, ya'ni teng imkoniyatlar yaratish; -uchinchisi, qonunlarga, "to'g'ri" qonunlarga bo'ysunish. Bu insonlarning axloqiy va huquqiy burchini bajarish qobiliyatidir.

Ijtimoiy adolatning falsafiy-huquqiy asoslarini shakllantirishga sharq mutafakkirlarlari Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Al-G'azzoliy, Ibn Rushd, Ibn Xaldun, yangi davr g'arb faylasuflari T.Gobbs, J.Lokk, D.Yum va I.Kant kabi mutafakkirlar katta ta'sir ko'rsatdilar.

T.Gobbs fikricha "Umumiy hokimiyat bo'lmagan joyda to'g'rilik va noto'g'rilik, adolat va adolatsizlik tushunchalariga o'rin yo'q, hokimiyat bo'lmasa qonun ham bo'lmaydi, qonun bo'lmasa adolatsizlik ham bo'lmaydi"[7]. Uning fikricha jamiyatda ijtimoiy adolat mezoni sifatida umumiy shartnoma asosida tuzilgan hokimiyat va uning qonunlari mavjud bo'lishi shart, aks holda adolatsizlikning o'lchovi hamda adolatni ta'minlash mexanizmlari bo'lmaydi.

I.Kant ta'kidlaydiki "Insoniyat oldida turgan eng katta muammo – tabiiy ehtiyoj bo'lgan universal adolatni ta'minlay oladigan fuqarolik jamiyatini barpo etishdir"[8]. Bundan ko'rinadiki, u ijtimoiy adolatga insonlarning tabiiy ehtiyoji sifatida qaraydi, ya'ni har bir inson o'z tabiatiga ko'ra adolatga intiladi. Shuni ta'kidlash lozimki, ijtimoiy adolat masalasiga turli davrlarda G'arb va Sharqda turlicha yondashuvlar mavjud bo'lib, g'oyaviy keskinliklar, fikrlar qarama-qarashligi natijasida yagona metodologiya shakllanmagan bo'lsa-da, jamiyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida ijtimoiy adolatga jamiyat barqarorligining muhim omili sifatida qaralgan.

TAHLIL VA NATIJALAR. Hozirgi global taraqqiyotda ijtimoiy adolat jamiyatning ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy barqarorligining muhim

omiliga aylangan. O'zbekistondagi ijtimoiy islohotlar ijtimoiy adolat tamoyillarining davlat va fuqarolar o'rtasida ishonchli munosabatlarni o'rnatishda rol o'ynayotganini ko'rsatadi. Bu jarayonda qonun ustuvorligining ta'minlanishi, korrupsiyaga qarshi kurash va inson huquqlarini himoya qilish davlatga nisbatan ishonchni oshiradi, barqaror rivojlanish imkoniyatlarini belgilaydi.

Ijtimoiy adolat davlat va xususiy sektor o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydi, imkoniyatlar tengligini oshiradi va iqtisodiy faoliyatda teng sharoit yaratadi. Kamtar aholi qatlamlari uchun ijtimoiy yordam dasturlari ularning iqtisodiy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Ijtimoiy adolat inson qadriini asrash, huquqlarni himoya qilish va barqaror ma'naviy muhitni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Bu jarayonda aholining turli qatlamlari o'rtasida teng munosabatlar yo'lga qo'yilishi ma'naviy-axloqiy yuksalishga olib keladi. Yurtimizda amalga oshirilayotgan "Yangi O'zbekiston" strategiyasi ijtimoiy adolat prinsiplariga asoslanganligi bilan ahamiyatlidir[9]. Bu – ta'lim sohasida teng imkoniyatlar yaratish, kam ta'minlanganlarni moddiy va ma'naviy qo'llab-quvvatlash, sog'liqni saqlash tizimida shaffoflikni ta'minlash kabi islohotlar orqali o'z ifodasini topmoqda.

Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatmoqdaki, ijtimoiy adolatga e'tibor qaratilgan davlatlar ijtimoiy barqarorlik va inklyuziv rivojlanishga erishishda ustunlik qiladi. Masalan, Skandinaviya davlatlarida davlatning keng qamrovli ijtimoiy siyosatlari orqali barcha fuqarolarning ta'lim, tibbiyot va mehnatga oid huquqlari ta'minlangan. Bu esa aholi farovonligi va mamlakatning iqtisodiy o'sishiga zamin yaratadi[10].

O'zbekiston tajribasida ham so'nggi yillarda ijtimoiy adolat masalasi ustuvor ahamiyat kasb etayotganini kuzatish mumkin. Davlat tomonidan kam ta'minlangan qatlamlarni qo'llab-quvvatlash, bandlikni oshirish, sog'liqni saqlash va ta'lim sohalarini rivojlantirish borasida keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, ijtimoiy adolatning amalda to'liq ta'minlanishi qator muammolar va tashkiliy masalalarga ham bog'liqligini inkor etib bo'lmaydi. Jumladan, qonun

ustuvorligini va sudlar mustaqilligini to'liq ta'minlash, korrupsiyaga qarshi samarali kurashish, huquqbuzarliklar va tengsizlik holatlarining oldini olish – ijtimoiy adolatni mustahkamlashda hal qiluvchi omillar hisoblanadi.

Ijtimoiy adolatning to'liq amalga oshirilishi uchun davlatning barqaror siyosiy irodasi, jamiyatda fuqarolik jamiyati institutlarining rivojlanishi va aholi o'rtasida ma'rifiy-axloqiy muhitning yuksalishi o'ta muhim. Chunki ijtimoiy adolat faqat davlat organlarining vazifasi bo'lib qolmasdan, har bir shaxsning ma'naviy va huquqiy ongining shakllanishi bilan ham uzviy bog'liqdir. Shuni ta'kidlash lozimki, ijtimoiy adolatning samarali ta'minlanishi jamiyatda inson huquqlariga hurmat va qonun ustuvorligi bilan mustahkam bog'liqdir. Bu esa barqaror taraqqiyotning asosiy mezon sifatida xalqaro hamjamiyat tomonidan ham qo'llab-quvvatlanadi.

XULOSA. Ijtimoiy adolat jamiyat taraqqiyotining muhim poydevori bo'lib, tenglik va fuqaro huquqlarini himoya qiladi. Bu davlat va jamiyat o'rtasida ishonch muhitini yaratadi. Xalqaro tajriba, jumladan Skandinaviya mamlakatlari, Kanadaning va Yaponiyaning amaliy islohotlari, ijtimoiy adolatni ta'minlash, barqaror iqtisodiy o'sish va ma'naviy yuksalishning asosiy omillari ekanini ko'rsatadi. Ijtimoiy adolatning ta'minlanishi nafaqat davlat, balki butun jamiyatning mas'uliyatidir. Har bir shaxsning ma'navi- axloqiy

kamoloti va faol fuqarolik pozitsiyasi ijtimoiy adolatning ro'yobga chiqishiga yordam beradi. Bu esa jamiyatda barqaror rivojlanish va umumiy farovonlikka yo'l ochadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri.-Yangi asr avlodi, 2022.
2. Ibn Xaldun. Muqaddima.- Toshkent: Tirilish, 2025.
3. Rawls J. A Theory of Justice. - Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1971.
4. Sen A. Development as Freedom. - New York: Knopf, 1999.
5. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
6. Платон. Диалоги. пер. с древнегреч. С.Я. Шейнман-Тонштейн. М. Мысль, 1986. 607 с.
7. Гоббс Т. Левиафан или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. Сочинения: в 2 т. М. Мысль, 1991. Т. 2.
8. Kant I. Political Writings (Cambridge University Press, 1991), p. 39.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi PF-60-sonli Farmoni.
10. Scandinavian Model of Social Justice: Comparative Analysis. – Oslo: Nordic Institute of Social Research, 2018.

